

من رئيس التحرير/Editorial/ Editörden

İbrahim HATİBOĞLU, Yayın Hayatına Başlarken

مقالات/Articles/ Makaleler

Mustafa ERTÜRK, Nebvî Sünnet'in Târihî Gerçeklikteki Konumu
Açısından 'Kur'ân İslâmî' Söyleminin İlmî Değeri/Saying
of the 'Qur'anic Islam': A Critical Study of it in Aspect
of the Nabawî Sunnah in a Historical Reality

Ayşe Esra ŞAHYAR, 'Zayıf Hadisle Fezâil Konusunda
Amel Edilebilirlik' Fikrinin Doğuşu ve Gelişimi/The Emergence
and Development of the 'Idea of Practice by Hadiths on Virtue'

Hüseyin KAHRAMAN, Sûret Hadisi Üzerine Bağlam Esaslı
Bir Tahlil Denemesi/A Contextual Analysis of the Hadith
of 'the Creation of Adam in God's Image'

Nuri TOPALOĞLU, Hazreti Peygamber'in Zatı ve Eşyası
ile Teberrük Meselesi/'Tabarruk' by the Prophet's Person and Belongings

Özcan HIDİR, Şarkiyatçıların Hadisi Tarihlendirme Metotları
The Orientalist Methodology of 'Dating Hadiths'

ترجمة/Translation/Tercüme

İftikhar ZAMAN, Hadis Çalışmalarında Uygulanan
Bir Yöntem Olarak Ricâl İlmî/The Science of Rijâl
as a Method in the Study of Hadith
(Çev. İbrahim HATİBOĞLU)

Nûh b. Mustafa el-Konevî'nin
*er-Risâle fi'l-fark beyne'l-hadîsi'l-
kudsî ve'l-Kur'ân ve'l-hadîsi'n-
nebevî* Adlı Risâlesi

Hayati YILMAZ, Yrd. Doç. Dr.

Kültür tarihimizde son derece önemli bir yere sahip olmalarına rağmen haklarında yeterli bilgiye ulaşılamamış belki binlerce değerli ilim adamı bulunmaktadır. Bunların bir kısmının adı bile unutulmuş, bir kısmının sadece ismi kalmış, diğer bazıları ise geride bıraktığı eserleriyle yaşamakta olup biyografileri tarihin karanlık sayfalarına gömülmüştür. Özellikle Osmanlı dönemi ilim adamlarımızın tanıtılması ve eserlerinin tozlu raflardan indirilip günümüz ilim dünyasına sunulması kültür tarihimize değerli katkılar sağlayacaktır.

Aşağıda küçük bir risâlesi sunulan Nûh b. Mustafa el-Konevî de (ö.1070/1660) hayatı hakkında fazla bilgi bulunmayan bir Osmanlı âlimidir. Bu çalışmada önce onun hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilecek, daha sonra adı geçen risâlesi üzerinde durulacaktır.

Hayatı

Nûh Efendi diye de bilinen Nûh b. Mustafa el-Konevî er-Rûmî el-Mısırî el-Hanefî Amasya'da doğmuştur. Doğum tarihi bilinmemektedir. Ali b. Ganîm el-Makdisî'nin öğrencisi Abdülkerim es-Sûsî'den fıkıh, Muhammed el-Hicâzî'den de hadis okumuştur. Hasan b. Ali b. Ahmed el-Halvetî vasıtasıyla Halvetî tarikatına intisap etmiştir.

Konya'da bir müddet müftülük yapan Nûh Efendi, hemşehrisi Amasyalı Ömer Paşa'nın Mısır valiliğine getirilmesi üzerine onunla birlikte giderek oraya yerleşmiştir. 22 Zilkade 1070/30 Temmuz 1660'da Kahire'de vefat ettiği

ve Karâfetülkübrâ Kabristanı'na defnedildiği ve kabri üzerine büyük bir türbe yaptırıldığı nakledilmektedir.¹

Eserleri

Bursalı Mehmed Tâhir *Ukûdü'l-cevher* isimli kaynağa dayanarak Konevi'nin yüze yakın eseri olduğunu ifade etmektedir.² Ancak onun çeşitli kaynaklarda adı geçen eserleri ise şunlardır:

el-Bulgatü'l-mütercem fi [mine³]'l-luga⁴

ed-Dürrü'l-munazzam fi menâkıbı'l-İmâmi'l-A'zam (yedi bölüm ve bir hâtime olarak tertip edilmiştir.)⁵

Eşrefü'l-mesâlik fi'l-menâsik⁶.

Fezâil-i Cihâd⁷.

Fethu'l-celîl alâ abdihi'z-zelîl fi'stihlâfi'l-cum'a⁸.

el-Fevâidü'l-mühimme fi beyâni iştirâti't-teberrî fi İslâmi ehli'z-zimme⁹

el-Fevâidü'l-mühimme fi ştirâti İslâmi ehli's-sünne¹⁰.

el-Fevâidü's-seniyye fi'l-mesâili'd-diniyye¹¹.

Hâşiye ale'd-Dürer ve'l-gurer¹²/Hâşiyetü'd-Dürer ve'l-gurer¹³.

Hâşiye fi'l-fıkh¹⁴.

¹ Hayatı ve eserleri için bk. Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-zunûn an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*, I-II, Beyrut 1990, I, 253; II, 1199, 1302, 1362, 1821; Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, I-III, İstanbul 1333., II, 44; Bağdatlı İsmâil Paşa, *Hediyetü'l-ârifin esmâil-müellifin ve âsârü'l-musannafin*, I-II, Beyrut 1990, II, 498; a.mlf., *İzâhu'l-meknûn fi'z-zeyl alâ Keşfi'z-zunûn an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*, I-II, Beyrut 1990, I, 87, 451, II, 110, 207, 375, 411, 467, 468, 500; C. Brockelmann, *GAL*, I-II, Leiden 1943-49, II, 314, 407; *Suppl.*, I-III, Leiden 1937-42, II, 432; Muhibbî, *Hulasatü'l-eser fi a'yâni'l-kami'l-hâdi aşer*, I-IV, Bulak 1301, IV, 458-459; Ömer Rızâ Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, Beyrut 1993, I-IV, IV, 42, *Fihristü'l-Hudüviyye*, II, 104, 202, III, 55-59, 141-142, VII/I, 119, 410-412, 421-422, 424, 429, 433, 471; *Fihristü't-Teymüriyye*, II, 16, III, 306; *Fihristü Dâri'l-Kütübi'l-Mısriyye*, V, 309, VIII, 210; Hayreddin Ziriklî, *el-A'lâm*, I-X, Kahire 1954-1959, VIII, 51; Ahmet Özel, *Hanefi Fıkıh Alimleri*, Ankara 1990, s. 131. -

² Mehmed Tâhir, *a.g.e.*, II, 44.

³ Kâtib Çelebi, *a.g.e.*, I, 253.

⁴ Kâtib Çelebi, *a.g.e.*, I, 253; İsmâil Paşa, *Hediyeye*, II, 468; Mehmed Tâhir *a.g.e.*, II, 44.

⁵ İsmâil Paşa, *Hediyeye*, II, 468; a.mlf., *İzâh*, I, 451; Kehhâle, *a.g.e.*, IV, 42.

⁶ İsmâil Paşa, *Hediyeye*, II, 468; a.mlf., *İzâh*, I, 87; Kehhâle, *a.g.e.*, IV, 42; Özel, *a.g.e.*, s. 131.

⁷ Mehmed Tâhir, *a.g.e.*, II, 44.

⁸ İsmâil Paşa, *Hediyeye*, II, 468.

⁹ Kâtib Çelebi, *a.g.e.*, II, 1302; İsmâil Paşa, *Hediyeye*, II, 468; Mehmed Tâhir, *a.g.e.*, II, 44.

¹⁰ Mehmed Tâhir *a.g.e.*, II, 44.

¹¹ İsmâil Paşa, *Hediyeye*, II, 468; a.mlf., *İzâh*, II, 207; Kehhâle, *a.g.e.*, IV, 42; Özel, *a.g.e.*, s. 131

¹² Ziriklî, *a.g.e.*, IV, 459.

¹³ Özel, *a.g.e.*, s. 131.

¹⁴ Ziriklî, *a.g.e.*, IV, 459.

*Hulâsatü'l-kelâm fi binâi beytillâhi'l-harâm*¹⁵.

*İkdü'l-mercân fi fazli leyleti'n-nısf mine'ş-şa'bân*¹⁶.

*el-Kavlü'l-ezhar fi [beyâni¹⁷]'l-hacci'l-ekber*¹⁸.

*el-Kavlü'd-dâl ala hayati'l-Hızır ve vücûdi'l-abdâl*¹⁹.

*el-Kelâmü'l-mesbûk [mesûk²⁰] li-beyâni mesâili'l-mesbûk*²¹.

*el-Kelâmü'l-mesnûn li-beyâni mesâili'l-mesbûn*²².

*el-Kelimâtü'ş-şerife fi tenzîhi'l-îmâm Ebî Hanîfe ani't-türrehâti's-sahîfe*²³.

*el-Lüm'a fi âhiri zuhri'l-cum'a*²⁴.

*el-Makâletü'l-kerîme fi mâ yecibü ale'l-münekkili bi't-tahrîme*²⁵.

*Matla'u'l-bedr fi fezâili leyleti'l-kadr*²⁶

Mecmûatü'r-resâil (içinde altmış yedi risâle var.)²⁷.

Mecmûatü'r-resâil (içinde değişik fıkıh konularında beş risâle var.)²⁸..

Mecmûatü'r-resâil (içinde fıkıh, tasavvuf, tevhid/kelâm, menakıb ve mustalah konularında yirmi risâle var.)²⁹.

*Mürşidü'l-hüdâ fi hakkı ebeveyi'r-resûl*³⁰.

Mürşidü'l-hüdâ fi şerhi ve tercemeti sübüli'l-hüdâ (iki cilt)³¹.

*Netâicü'n-nazar fi hayâşî'd-Dürer*³².

*er-Risâle fi'l-fark beyne'l-hadisi'l-kudsi ve'l-Kur'ân ve'l-hadisi'n-nebevî*³³.

*Raf'u'z-zünûn an hakîkati't-tâûn*³⁴.

¹⁵ Mehmed Tâhir, *a.g.e.*, II, 44.

¹⁶ İsmâil Paşa, *Hediyye*, II, 468; a.mlf., *İzâh*, II, 110.

¹⁷ İsmâil Paşa, *Hediyye*, II, 468.

¹⁸ Kâtib Çelebi, *a.g.e.*, II, 1362; İsmâil Paşa, *Hediyye*, II, 468.

¹⁹ İsmâil Paşa, *Hediyye*, II, 468; Kehhâle, *a.g.e.*, IV, 42; Zirikli, *a.g.e.*, IV, 459; Özel, *a.g.e.*, s. 131..

²⁰ İsmâil Paşa, *İzâh*, II, 375.

²¹ İsmâil Paşa, *Hediyye*, II, 468; a.mlf., *İzâh*, II, 375

²² Mehmed Tâhir, *a.g.e.*, II, 44.

²³ İsmâil Paşa, *Hediyye*, II, 468; Ayrıca bk. *al-Kalimat al-sharifah fi tanzih Abi Hanifa*. Microfilm (positive) of Princeton University Library ms. Garrett, Arabic, 2062. Princeton, N.J.: Princeton University Library, 197-.

²⁴ İsmâil Paşa, *Hediyye*, II, 468; a.mlf., *İzâh*, II, 411.

²⁵ İsmâil Paşa, *a.g.e.*, II, 44.

²⁶ İsmâil Paşa, *Hediyye*, II, 468; a.mlf., *İzâh*, II, 500; Mehmed Tâhir, *a.g.e.*, II, 44.

²⁷ Zirikli, *a.g.e.*, IV, 459.

²⁸ Zirikli, *a.g.e.*, IV, 459.

²⁹ Zirikli, *a.g.e.*, IV, 459.

³⁰ Mehmed Tâhir *a.g.e.*, II, 44.

³¹ İsmâil Paşa, *Hediyye*, II, 468; a.mlf., *İzâh*, II, 467-468.

³² Kâtib Çelebi, *a.g.e.*, II, 1199; İsmâil Paşa, *Hediyye*, II, 468; Zirikli, *a.g.e.*, IV, 459.

³³ Mehmed Tâhir, *a.g.e.*, II, 44; Zirikli, *a.g.e.*, IV, 459.

- Râhatü'l-eşbâh fi'l-ervâh*³⁵.
*Risâle fi elfâzi'l-küfr*³⁶.
*Risâle fi's-salavâti'l-hams*³⁷.
*es-Salâtü'r-rabbâniyye fi hukmi men edreke rek'aten mine's-sülâsiyye ve'r-rubâ'iyye*³⁸.
*es-Seyfü'l-müczem (mücrem*³⁹) *fi kitâli men heteke hurmete'l-harem [el-mahrem*⁴⁰]⁴¹.
*Şerhu duâi'l-kunût*⁴².
*Târihu Mısır*⁴³.
*Tenvîru besâiri üli'l-elbâb fi dekâiki ümmi'l-kitâb*⁴⁴.
*Tercüme-i Milel ve'n-nihal*⁴⁵.
*Tuhfetü'z-zâkirîn*⁴⁶.
*Umdetü'r-râgibîn fi ma'rifeti ahkâmi [imâdi*⁴⁷) *'d-dîn*⁴⁸.
*Zübdetü'l-keâm fi mâ yehtâcü ileyhi'l-hâss ve'l-âmm fi'l-akâid*⁴⁹.

Bazı kaynaklarda ve kütüphane kataloglarında 1000 (1592) yılı başlarında yazılmış olan Türkçe *Bostân-ı Kudsi ve Gülistân-ı Ünsî* isimli bir eser de Nüh Efendi'ye nisbet edilmekte ise de Bursalı Mehmet Tahir'in verdiği bilgiye göre bu müellif Nüh b. Mustafa ismiyle bilinen başka birisidir.⁵⁰

34 İsmâil Paşa, *Hediyye*, II, 468.

35 Mehmed Tâhir *a.g.e.*, II, 44.

36 Mehmed Tâhir, *a.g.e.*, II, 44.

37 Mehmed Tâhir, *a.g.e.*, II, 44.

38 İsmâil Paşa, *Hediyye*, II, 468; Mehmed Tâhir, *a.g.e.*, II, 44.

39 İsmâil Paşa, *Hediyye*, II, 468.

40 İsmâil Paşa, *Hediyye*, II, 468.

41 Kâtib Çelebi, *a.g.e.*, II, 1018; İsmâil Paşa, *Hediyye*, II, 468; Zirikli, *a.g.e.*, IV, 459. 1041(1632) yılında bazı bâgiler Mekke'ye hâkim olunca komutanların isteği üzerine ulemâ, onların durumu ve öldürülmeleri yolunda fetva verdiler ve risâleler yazdılar. Bu eser de onlardan biridir ve altı fasıl halinde tertip edilmiştir (bk. Kâtib Çelebi, *a.g.e.*, II, 1018).

42 Zirikli, *a.g.e.*, IV, 459.

43 Zirikli, *a.g.e.*, IV, 459.

44 Süleymaniye Ktp. Bağdatlı Vehbî, nr. 115.

45 Kâtib Çelebi, *a.g.e.*, II, 1821. *Tercüme-i Milel ve'n-nihal* (Eb'ül-Feth Tâceddin Muhammed b. Abdülkerim eş-Şehristânî, ö.548/1153; Çev. Nüh b. Mustafa), İstanbul 1279/1862, 174 sayfa.

46 İsmâil Paşa, *Hediyye*, II, 468; Kehhâle, *a.g.e.*, IV, 42; Özel, *a.g.e.*, s. 131.

47 İsmâil Paşa, *Hediyye*, II, 468.

48 İsmâil Paşa, *Hediyye*, II, 468; Mehmed Tâhir, *a.g.e.*, II, 44; Kehhâle, *a.g.e.*, IV, 42.

49 İsmâil Paşa, *Hediyye*, II, 468.

50 bk. Mehmed Tâhir, *a.g.e.*, II, 44.

Risâle'nin Yazma Nüshaları

Risâle'nin üç yazma nüshası tesbit edilebilmiştir. Önceleri Mısır nüshası bilinen tek nüshası iken⁵¹ Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde tesadüfen ikincisi bulunmuş, araştırmalarımız sonunda Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki üçüncü yazmanın varlığı ortaya çıkmıştır. Tarih ve istinsah kayıtları bulunmayan bu nüshaların özellikleri şöyledir:

Yazma: 1 — Dârü'l-Kütübi'l-Mısriyye, Mustalahu'l-hadis Teymûr Kitaplığı, nr. 155. 270×170 - 235×160 mm. ebatlarındaki yazma ta'lik kırması hatla yazılmış olup bir sayfada 25 satır bulunmaktadır.⁵²

Yazma: 2 — Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Veliyyüddin Efendi, nr. 1142/18, vr. 185^a-186^a. 200×135 - 145×95 mm. boyutlarındaki âharlı kağıda nesih yazıyla yazılmıştır. Çerçevesiz varaklar 19 satırdan oluşmaktadır.

Yazma: 3 — Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli, nr. 3733, vr. 148^b. 200×126 - 157×88 mm ebadındaki nüsha, tek sayfa ve 25 satırdan ibaret olup ta'lik kırması hatla yazılmıştır.

Neşirde her bir nüsha için değişik harfler simge olarak kullanılmıştır. Buna göre “ر” harfi Dârü'l-Kütübi'l-Mısriyye, “ب” harfi Beyazıt Devlet Kütüphanesi, “ج” harfi de Süleymaniye Kütüphanesi nüshalarını göstermektedir.

Yazma nüshalar birer mecmua içinde yer almaktadırlar. Her üç nüshada da istinsah kaydına yer verilmemiş olması, müellif nüshası ya da ona en yakın tarihli olanı tesbit etme imkânı vermemektedir. Yapılan karşılaştırma sonucunda Mısır nüshasının daha düzgün ve tamam olduğu görüldüğünden tahkikte bu nüsha esas alınmıştır.

Risâle'nin Muhtevası

Müellifin mukaddime kısmında söylediğine göre risâle, kudsî hadis ile Kur'an ve nebevî hadis arasındaki farkları göstermek amacıyla kaleme alınmıştır. Önce kudsî hadis tanımlanarak bir örnek verilmiştir, daha sonra altı madde halinde Kur'an'ın mümeyyiz vasıfları sayılarak kudsî hadislerde bu özelliklerin bulunmadığı belirtilmiştir. Nebevî hadislerin diğerlerinden farkı ise bir cümlede özetlenmiştir.

Yazar Kur'an, kudsî hadis ve nebevî hadis arasındaki temel farklılığın “vahiy” meselesine dayandığını gördüğü için olmalıdır ki risâlenin son kısmında vahiy konusuna değinmektedir. Burada vahiy zâhir ve bâtın olarak ikiye ayrıl-

⁵¹ bk. M. Accâc el-Hatib, *es-Sünne kable't-tedvin*, Kahire 1383/1963, s. 22; M. Tayyip Okıç, *Bazı Hadis Meseleleri Üzerinde Tetkikler*, Ankara 1959, s. 13; Mücteba Uğur, *Hadis İlimleri Edebiyatı*, Ankara 1996, s. 164.

⁵² Bu nüshanın Mısır'dan temin edilmesini sağlayan Doç. Dr. Kemalettin Özdemir Bey'e şükranlarımı sunarım.

makta, çeşitleri açıklanarak Kur'an'ın, kudsi hadisin ve nebevî hadisin bu vahiylerden hangisiyle ilgili olduğu belirtilmektedir.

Risâle'nin Tercümesi

Kudsi Hadis, Kur'an ve Nebevi Hadis Arasındaki Farklar

Rahmân ve rahîm olan Allah'ın adıyla. Âlemlerin rabbi Allah'a hamd olsun. Rabbim! İlmimi artır.

Günahkâr, zelil, yüce mevlâsının affını uman Nûh Efendi b. Mustafa el-Haneî -Allah onlara gizli lütfuyla muamele etsin- der ki: Bana kudsi hadis, Kur'an ve nebevî hadis arasındaki farklar soruldu. (Ben de şöyle) yazdım:

Kudsi hadis, Allah'a nisbet ederek kendi lafızlarıyla dile getirmesi için, Hz. Peygamber'e mânâsı vahyedilendir. Bu yüzden kudsi hadislerin çoğunda meleğin aracılığı bulunmaz, aksine ilham veya rüya yoluyla vahyedilmiştir. Hz. Peygamber de bu mânâyı, azîz ve celîl olan rabbine nisbet ederek dile getirir. Hz. Peygamber'in şu sözü bir örnektir: "Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur. Kim benim bir velîme/dostuma düşmanlık ederse, ben de ona savaş ilân ederim."⁵³

Kur'an (kudsi hadisten) birkaç yönden farklıdır:

1- Sahih olan görüşe göre Kur'an'ın lafızları da mânâsı gibi vahyedilmiştir. Zira Kur'an hem lafzın hem de mânânın ismidir. Kudsi hadisin lafızları böyle değildir.

2- Kur'an'ın lafızları mucizdir, çünkü meydan okumak için nâzil olmuştur. Kudsi hadislerin lafızlarında bu özellik yoktur.

3- Kur'an başından sonuna kadar melek, yani Cebrâîl (a.s.) aracılığıyla indirilmiştir. Kudsi hadisler ise bazan melek vasıtasıyla, bazan ilham yoluyla, bazan da rüya olarak nâzil olur. "Bütün semâvî kitapları indiren Cebrâîl midir?" diye sorarsan, "Evet, hepsini indiren odur." derim. Ancak İsrâîl de (a.s.) bazan Hz. Peygamber'e Kur'an olmayan birkaç cümlelik vahiyler indirirdi. Doğru ve kabul edilen görüş budur.

4- Abdesti bulunmayan kimsenin Kur'an'a dokunması câiz değildir, kudsi hadisler böyle değildir.

5- Kur'an okuyucusuna, her harfine karşılık on hasene/sevap verilir. Kudsi hadisler hakkında böyle bir şey varid olmamıştır.

6- Namazda mutlaka Kur'an okunması gerekmektedir, çünkü onsuz namaz câiz olmaz. Kudsi hadis ise namazda yeterli olmaz, aksine namazı ifsat eder.

Nebevi hadislerde Hz. Peygamber'in kendi lafızlarıyla ifade edip azîz ve celîl olan Allah'a nisbet edeceği herhangi bir lafız ya da mânâ vahyedilmesi söz

⁵³ Buhârî, "Rikâk", 38

konusu değildir. Ancak Hz. Peygamber'in icthad yapma yetkisinin bulunmadığını söyleyenlere göre mânanın vahyedilmesi zaruridir. Ya da bu (mânanın vahyi), Hz. Peygamber'in icthadda bulunabileceğini câiz görenlere göre de genelde olan durumdur.

Bil ki vahiy iki çeşittir: Zâhir ve bâtın. Zâhir vahiy de üçe ayrılır:

Birincisi meleğin diliyle sabit olan ve Hz. Peygamber'in, tebliğ edenin Allah'tan vahiy indirdiğini hiçbir şüphe bırakmayan zaruri bilgiyle bildikten sonra zihnine yerleşen vahiydir. Kur'an bu türden vahiydir. Melekten kastedilen Cebrâil'dir. Allah şöyle buyurmaktadır: "De ki onu Rûhulkudüs rabbinin katından hak olarak indirdi."⁵⁴

İkincisi meleğin işaretiyle konuşmak suretiyle hiçbir açıklaması olmaksızın Hz. Peygamber'in nezdinde sabit olan vahiydir. Bu tür vahye Hz. Peygamber şu sözlerle işaret etmektedir: "Mukaddes Rûhulkudüs kalbime üfledi (yani koydu) ki, hiçbir can rızkını tamamlamadıkça ölmeyecektir."⁵⁵

Üçüncüsü Hz. Peygamber'in kalbinde, Allah'tan olduğunda hiçbir şüphe bulunmayan bir ilhamın doğmasıdır. Bu Allah'ın kendi katından bir nurla ona göstermesiyle yani onun kalbinde Allah Teâlâ'dan gelen bir nur bulunması sebebiyle olur. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Allah'ın sana gösterdiği şekilde insanlar arasında hükmedesin diye..."⁵⁶ Kudsî ve nebevî hadisler bu (son) iki tür vahiyledir.

Kudsî hadis ile nebevî hadis arasındaki farka gelince, Hz. Peygamber, nebevî hadislerden ayrı olarak, kudsî hadisi "Allah şöyle buyuruyor:..." diyerek aziz ve celil rabbine nisbet etmektedir.

Vahyin "bâtın" olan kısmı ise, hakkında nass bulunan hükümler üzerinde icthad ve düşünme yoluyla söylenenlerdir. Eş'ariler, Mu'tezile'nin çoğunluğu ve kelâmcılar, "O, arzusuna göre konuşmaz; o ancak vahyedilen vahiydir."⁵⁷ âyetine dayanarak Hz. Peygamber'in şer'î hükümler konusunda icthad yetkisi bulunduğuna karşı çıkmışlardır. Buna (şöyle) cevap verilebilir: Bu âyetler Kur'an hakkında nâzil olmuştur; "Peygamber bu Kur'an'ı kendi arzusuna göre konuşmaz" demektir. Bize göre (Hz. Peygamber) vahiy gelmeyen konularda vahiy beklemekle yükümlüdür. Bekleme süresi geçtikten sonra rey ile amel eder. Bekleme süresi, bir farzı/emri kaçırma korkusuna göre takdir edilir. Bu da olayların değişmesine göre değişir. Kaldı ki Hz. Peygamber yanlış üzerinde

⁵⁴ en-Nahl 16/102

⁵⁵ Hadisin çeşitli rivayetleri için bk. Şâfiî, *er-Risâle*, İstanbul 1985, s. 53, İbn Mâce, "Ticârât", 2; Hâkim, *el-Müstedrek*, Beyrut I-IV+Fihrist, II, 4; Ali el-Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl*, I-XVIII, Beyrut 1985, IV, 19 (hadis no: 9290), IV, 23 (hadis no: 9310, 9311, 9312); İsmâil b. Muhammed el-Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, I-II, Beyrut 1351, I, 231

⁵⁶ en-Nisâ 4/105

⁵⁷ en-Necm 53/3-4

kalmaktan korunmuştur; (bu yüzden) kendisine muhalefet etmek câiz değildir. Onun dışındakilerin görüş beyan etmesi ise böyle değildir. Zira bir müctehidin hatalı olabileceği ve hatada karar kılabilceği ihtimaliyle diğerine muhalefet etmesi câizdir. Bu (ictihad) ilham gibidir ve Hz. Peygamber için kesin delil teşkil eder. Allah katından olduğunu kesinlikle bildiği için karşı çıkılması câiz değildir. Onun dışındakilerde bu özellik bulunmadığından onlar hakkında (ictihad kesin delil) değildir.

Noksanlıktan münezze ve yüce olan Allah doğruyu en iyi bilendir. Dönüş ve sığınma O'nadır. Bize Allah yeter, O ne güzel vekildir. Güç ve kuvvet ancak O'nunladır. Allah'a hamd olsun bu (risâle) O'nun yardımıyla bitti ve tamamlandı. Âmin.

Risâlenin Orijinal Metni

الرسالة في الفرق بين الحديث القدسي و القرآن والحديث النبوي

بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله رب العالمين رب زدني علماً.

يقول العبد المذنب الذليل الراجي عفو مولاه الجليل نوح افندي⁵⁸ بن مصطفى الحنفي⁵⁹ عامليهما⁶⁰ الله تعالى بلطفه المخفي⁶¹ سئلت عن الفرق بين الحديث القدسي و القرآن و⁶² الحديث النبوي⁶³ وكتبت ان الحديث القدسي⁶⁴ هو الموحى اليه صلى الله عليه وسلم معناه ليعبر⁶⁵ عنه بلنظفه و ينسبه الى الله تعالى. و لذا كان الأغلب فيه انه بغير واسطة الملك، بل بالإلهام او⁶⁶ المنام فيعبر النبي صلى الله عليه وسلم عن ذلك المعنى مع نسبه له⁶⁷ الى ربه عز و جل. كقوله صلى الله عليه وسلم: قال الله تعالى "من عادى لي ولياً فقد آذنته بالحرب"⁶⁹.

وفارق القرآن من وجوه:

(1) منها- ان الفاظ القرآن باعيانها منزلة كمعانيه على الصحيح. لأنه اسم⁷⁰ للفظ⁷¹ والمعنى والفاظ⁷² الحديث القدسي ليست⁷³ كذلك.

(2) ومنها- ان الفاظه معجزة لأنها نزلت للتحدى دون الفاظ الحديث القدسي.

- 58 كلمة "افندي" ساقطة من (ب) و (د)
 59 كلمة "الحنفي" ساقطة من (ب) و (د)
 60 في (د) "عامله"
 61 كلمة "المخفي" ساقطة من (ب) و في (د) "الحنفي"
 62 حرف "و" ساقط من (ب)
 63 كلمة "النبوي" ساقطة من (ب) و (د)
 64 كلمة "القدسي" ساقطة من (ب)
 65 في (د) "يعبر"
 66 في (د) "و"
 67 كلمة "له" ساقطة من (د)
 68 في النسخ "عادا". صححناه من متن الحديث البخاري، الرقاق 38
 69 في (ب) و (د) "اسلم"
 71 في (ب) "لفظ" و في (د) اللفظ
 72 كلمة "الفاظ" ساقطة من (د)
 73 في (د) "ليس"

(٣) ومنها- ان القرآن من اوله الى آخره نزل⁷⁴ بواسطة الملك اعني جبريل عليه السلام والحديث القدسي تارة يكون بواسطة الملك وتارة بالإلهام وتارة بالرؤيا. فإن قلت: هل النازل بجميع الكتب السماوية جبريل عليه السلام؟ قلت: نعم، هو النازل بالكل إلا ان إسرافيل عليه السلام كان ينزل على نبينا صلى الله عليه وسلم أحيانا لكن لا بالقرآن، بل بالكلمة او الكلمتين من الوحي الذي ليس بقرآن. هذا هو الصحيح وعليه المعول⁷⁵.

(٤) ومنها- ان القرآن لا يجوز مسه للمحدث دون الحديث القدسي⁷⁶.

(٥) ومنها- ان القرآن يعطى قارئه⁷⁷ لكل⁷⁸ حرف عشر حسنات والحديث القدسي لم يرد في حقه ذلك.

(٦) ومنها- ان القرآن لا بد للصلاة منه⁷⁹ ولا تجوز⁸⁰ الصلاة بدونه والحديث القدسي لا يجزى⁸¹ في الصلاة⁸² بل يفسدها⁸³.

والحديث النبوي ليس فيه ايحاء⁸⁴ لفظ ولا معنى ليعبر عنه بلفظه مع نسبه له الي الله تعالى عز وجل⁸⁵ والا فإيحاء⁸⁶ المعنى لا بد منه عند من يمنعه⁸⁷ عليه الصلاة والسلام الاجتهاد او هو الغالب عند من يجوزه.

و⁸⁸ اعلم ان الوحي نوعان ظاهر وباطن. والظاهر ثلاثة انواع:

النوع الاول ما ثبت بلسان الملك فوقع في سمع النبي صلى الله عليه وسلم بعد علمه بالمبلغ بالعلم الضروري النافى للشك بانه نازل بالوحي من الله تعالى والقرآن من هذا⁸⁹ القبيل والمراد من الملك جبريل عليه السلام قال الله تعالى "قل نزله روح القدس من ربك بالحق"⁹⁰.

النوع الثاني ما ثبت عنده صلى الله عليه وسلم باشارة الملك من غير بيان بالكلام واليه اشار النبي صلى الله عليه وسلم بقوله: "ان روح القدس نفث في روعي اى اوقع في قلبي ان نفساً لن تموت حتى تستكمل رزقها"⁹¹.

والنوع الثالث ما ظهر لقلبه الشريف بلا شبهة بالهام من الله تعالى بان اراه بتور من عنده اى⁹² بسبب نور في قلبه من عند الله تعالى كما قال الله تعالى: "لتحكم بين الناس بما اراك الله"⁹³. والحديث القدسي والنبوي من هذين النوعين.

✽

74 كلمة "نزل" ساقطة من (ب) و في (ل) "نزلت"

75 في (ل) "المقول"

76 هذه الجملة مكررة في (م)

77 في (ب) و (ل) "قارئه"

78 في (ب) و (ل) "بكل"

79 كلمة "منه" ساقطة من (ب)

80 في (ب) و (ل) "يجوز"

81 في (ب) "يجوز"

82 كلمة "في الصلاة" ساقطة من (ل)

83 في (ب) "تفسدها" و في (ل) "يفسد"

84 في (م) "أحيا" و في (ب) و (ل) "ايجاد"

85 زاد في (ب) و (ل)

86 في (ب) و (ل) "فإيجاد"

87 في (ب) و (ل) "يمنع"

88 حرف "و" ساقط من (ل)

89 في (ل) "هذه"

90 سورة النحل، ١٠٢

91 انظر للحديث الرسالة للشافعي، ص. ٥٣، ابن ماجه، كتاب التجارات ٢، المستدرک للحاكم ٤/٢، كنز العمال للهندى ١٩/٤ (٩٢٩٠) و

٢٢/٤ (٩٣١٠) و ٩٣١١ و ٩٣١٢ (٩٣١٠) وكشف الخفاء للمعجلوني ١/٢٣١

92 كلمة "أى" ساقطة من (ل)

93 سورة النساء، ١٠٥

والفرق بين الحديث القدسي والنبوي ان الحديث القدسي ينسب النبي صلى الله عليه وسلم الى ربه عز وجل بان يقول: "قال الله تعالى" دون النبوي.

والباطن من الوحي ما يقال⁹⁴ بالاجتهاد [و]⁹⁵ بالتأمل في الاحكام المنصوصة ومنع الاشعرية واكثر المعتزلة والمتكلمون بان يكون الاجتهاد من حظ النبي صلى الله عليه وسلم في⁹⁶ احكام الشرع محتجين بقوله تعالى: "وما ينطق عن الهوى [ان هو الا وحى يوحى]"⁹⁷⁻⁹⁸ و اجيب بانه نزل في شأن القرآن معناه وما ينطق بهذا القرآن بهوى نفسه. وعندنا هو مأمور بانتظار الوحي فيما لم يوح اليه. ثم العمل⁹⁹ بالرأى بعد انقضاء مدة الانتظار وهي مقدرة بخوف فوت الفرض وذلك يختلف باختلاف الحوادث الا انه معصوم عن القرار على¹⁰⁰ الخطأ حتى لا تجوز¹⁰¹ مخالفته¹⁰² بخلاف ما يكون من غيره صلى الله عليه وسلم من البيان بالرأى حيث تجوز¹⁰³ مخالفته لمجتهد آخر لاحتمال الخطأ والقرار عليه وهذا كالاتهام¹⁰⁴ فانه حجة قاطعة في حقه حتى لم تجز مخالفته لكونه متيقناً بانه من عند الله تعالى وليس في حق غيره بهذه¹⁰⁵ الصفة.

والله [سبحانه و]¹⁰⁶ تعالى اعلم [بالصواب]¹⁰⁷ [واليه مرجع ومآب]¹⁰⁸ وحسبنا الله ونعم الوكيل ولا حول ولا قوة الا بالله.

[تم ذلك وكمل بحمد الله تعالى وعونه أمين]¹⁰⁹.

- 94 في (ل) "يقول"
95 زاد في (ب)
96 حرف "في" ساقطة من (ب)
97 هذه الآية ساقطة من (ل) و (ب)
98 سورة النجم، ٣-٤
99 في (ل) "لم يعمل"
100 في (م) "عن"
101 في (ب) "يجوز"
102 في (ل) "مخالسته"
103 في (ب) "يجوز"
104 في (ب) "كالافهام"
105 في (م) "هذه"
106 زاد في (ب)
107 زاد في (ب) و (ل)
108 زاد في (ب)
109 زاد في (ب)

EK: Dârü'l-Kütübî'l-Mısıriyye nüshası

بسم الله الرحمن الرحيم
 في هذا العلمين من جهة ما يقع على يد العلماء بعدد العبد المذنب الذين يسرعون في معرفة
 الحليلين في حق الزعيم بن مصطفى المنعم بما فيها الله تعالى بلطفه المحيي سميت عن الفرق بين العلمين
 القدسيين والحدِيث النبوي وكذا ان الحديث القدسي هو الذي يروي عنه النبي صلى الله عليه وسلم
 سواء في الحديث عنه بلطفه ويستعمله الله تعالى في ذلك والآن الاغلب فيه انه يروي عن النبي صلى الله عليه وسلم
 في ايامه او امامه فيعبر النبي صلى الله عليه وسلم عن ذلك المعنى مع نسبة له التي يروي عن
 كونه صلى الله عليه وسلم ثم قال الله تعالى من عاهدني فليؤتيه ولما قدمه في الحرب وما تاتي القرآن من وجوه
 منها ان الفاظ القرآن باختيارها منزلة كما نزلت على النبي صلى الله عليه وسلم في قوله تعالى
 القدسي سميت كذلك ومنها ان الفاظ معجزة لانها نزلت المتعدي دون الفاظ الحديث القدسي
 ومنها ان القرآن من اية الى اخره نزل في لحظة الملأ عين جبريل عليه السلام والحديث القدسي
 تنازلة يكون في لحظة واحدة وتارة بالالهام وتارة بالرؤيا فان قلت هذه التنازلة يجمع الكتاب والسنة
 جبريل عليه السلام قلت نعم هذه التنازلة بالكل الا ان اسرافيل عليه السلام لان نزل عليه نبي
 صلى الله عليه وسلم واحيانا نزلت بالقرآن بل بالكتابة او الكلمات من الوحي الذي ليس نزل عند
 فهو العجيب وعلمه المعجز ومنها ان القرآن لا يجوز منه نوحية دون الحديث القدسي ومنها
 ان القرآن لا يجوز منه نوحية دون الحديث القدسي ومنها ان القرآن لا يرد في حقه ذلك ومنها ان القرآن لا يرد في حقه ذلك ومنها
 على حدة والحديث القدسي لم يرد في حقه ذلك ومنها ان القرآن لا يرد في حقه ذلك ومنها ان القرآن لا يرد في حقه ذلك ومنها
 صفة شبيهة والحديث القدسي لا يجوز في الصلاة بل يفسد بها والحديث النبوي يفسد في
 الصلاة ولا يصح لسبحه من بغيره مع نسبه له الى الله تعالى والافعال التي لا بد منه عند
 من نسفه عليه الصلاة فرسه الا جهلها او هو الغالب عند من يجوزها والحكم ان الوحي نزل ان ظاهر
 وما نزل في القرآن من آيات النبوة في الايام ما ثبت بلسانه الملك فترفع فيه سمع النبي صلى الله عليه وسلم
 وعلمه بالكلية ما سلم الفرض في الدنيا في الشك بانه نازل بالوحي من الله تعالى والقرآن من هذه التفسير
 في مسلك جبريل بنده في الكلام فان له عافي قائله روي في الفرض مما ركبت به
 في قوله تعالى من عاهدني فليؤتيه ولما قدمه في الحرب وما تاتي القرآن من وجوه
 منها ان الفاظ القرآن باختيارها منزلة كما نزلت على النبي صلى الله عليه وسلم في قوله تعالى
 القدسي سميت كذلك ومنها ان الفاظ معجزة لانها نزلت المتعدي دون الفاظ الحديث القدسي
 ومنها ان القرآن من اية الى اخره نزل في لحظة الملأ عين جبريل عليه السلام والحديث القدسي
 تنازلة يكون في لحظة واحدة وتارة بالالهام وتارة بالرؤيا فان قلت هذه التنازلة يجمع الكتاب والسنة
 جبريل عليه السلام قلت نعم هذه التنازلة بالكل الا ان اسرافيل عليه السلام لان نزل عليه نبي
 صلى الله عليه وسلم واحيانا نزلت بالقرآن بل بالكتابة او الكلمات من الوحي الذي ليس نزل عند
 فهو العجيب وعلمه المعجز ومنها ان القرآن لا يجوز منه نوحية دون الحديث القدسي ومنها
 ان القرآن لا يجوز منه نوحية دون الحديث القدسي ومنها ان القرآن لا يرد في حقه ذلك ومنها ان القرآن لا يرد في حقه ذلك ومنها
 على حدة والحديث القدسي لم يرد في حقه ذلك ومنها ان القرآن لا يرد في حقه ذلك ومنها ان القرآن لا يرد في حقه ذلك ومنها
 صفة شبيهة والحديث القدسي لا يجوز في الصلاة بل يفسد بها والحديث النبوي يفسد في
 الصلاة ولا يصح لسبحه من بغيره مع نسبه له الى الله تعالى والافعال التي لا بد منه عند
 من نسفه عليه الصلاة فرسه الا جهلها او هو الغالب عند من يجوزها والحكم ان الوحي نزل ان ظاهر
 وما نزل في القرآن من آيات النبوة في الايام ما ثبت بلسانه الملك فترفع فيه سمع النبي صلى الله عليه وسلم
 وعلمه بالكلية ما سلم الفرض في الدنيا في الشك بانه نازل بالوحي من الله تعالى والقرآن من هذه التفسير
 في مسلك جبريل بنده في الكلام فان له عافي قائله روي في الفرض مما ركبت به

Dârü'l-Kütübî'l-Mısıriyye nüshasının ilk sayfası

والذبيحتين الحديث القدسي والنبوي انه الحديث القدسي يسجد النبي صلى الله عليه وسلم في ربه
 عن وعده بان يقول ما قاله تعالى وانه النبوي والباطن من الوجوه ما يقال بالاجتهاد بان
 فيه كلام المنعوتة وسنة الاسرار والشر المسترته والتكليف بان يكون اذا جرت
 حفظ النبي صلى الله عليه وسلم في احكام الشرع محتجين بقوله تعالى وما ينطق عن الهوى
 ان هو الا وحى يوحى وارجيب بالانه نزل في شأن التوازن معناه وما ينطق به من القرآن
 بهو به نفسه وعندنا هو ما نستظر الوحي فيما لم يجر اليه ثم العمل بالراجح بعد
 انقضاء مهلة انه نستظر الوحي مقدرة بخوف فوف الفرض وذلك يستلزم باختلاف الحوادث
 الا انه معصوم عن التفرع في الخطا حتى لا يجوز مخالفة بحله في ما يكون من غيره
 صلى الله عليه وسلم من اليمان بالراجح حيث يجوز مخالفة لمصلحة اخرى لاحتمال الخطا
 والتفرع عليه وهذا كما الامام فانه حجة قاطعة في حقه حتى لم يختر مخالفة لكونه
 مستقيا بان يخطئ اليه تعالى وليس في حقه غير هذه الصفة والله تعالى اعلم

بسم الله الرحمن الرحيم

بسم الله الرحمن الرحيم

بسم الله الرحمن الرحيم

بسم الله الرحمن الرحيم

مراتب الوجودات في الموجودات بحسب النسب المتكافئة ثلاث مراتب الازمنة عليه
 الموجودات بالغيرية التي لا يوجد غيرها في الوجود لم ذات ووجودها بين ذاتها
 ووجودها بغيرها فاما النظر الى ذاتها وتطلع النظر على وجودها في نفس الامر انفكاك
 الوجود عنه ولا يشبهه في انه يمكن ايضا انفكاكه عن ذاته لتصور كذا لا يمكن
 وهذه حارة اما هيئات الممكنة كما هو المشهور واورسها الموجود بالذات بغير وجود غيره
 ايها التي تتصف بزمته ووجوده اقتضا تاما يستحيل معه انفكاك وجوده فهذا الوجود
 له ذات ووجود بغير ذاته فيتم انفكاك الوجود عنه بالنظر الى ذاته كقوله يمكن
 تصور ذاته انفكاكها عن تصور محال والتصور محال وهذه حاله اوجب الوجود تعالى عليه
 من جهة تصور المستحيل فاعلم ان الوجود بالذات بغير وجوده هو عين الوجود بغيره

Dârü'l-Kütübî'l-Mısıriyye nüshasının ikinci sayfası